JULIJ

letnik XVI • julij 2006 • 860 SIT (3,59 EUR) za individualne naročnike • 930 SIT (3,88 EUR) v prosti prodaji

GEA

Svet doma
www.gea-on.net

Vidra z evropskim sijem

ISLANDIJA

Mrzla dežela ognja

KAMBODŽA

Čudesa sveta

SLOVENIJA

Ljubljanski grad

Kratka, gosta dlaka varuje vidro, da se ne zmoči in ne ohladi. Ko zleze iz vode, se strese Đ in že je suha.

POVODNI MOŽ Z EVROPSKIM SIJEM

BESEDILO: **MARJANA HÖNIGSFELD ADAMIČ**

Sonce počasi tone za vaško cerkvijo idilične vasice na griču na Goričkem in z zadnjimi močmi rdeči gruče smetanastih oblakov. Izza velikih šopov šašja in rumenih močvirskih perunik v zamočvirjenem delu jezera se priplazijo prve skrivnostne meglice in se razlezejo nad jezersko gladino. Prava podoba zemeljskega paradiža. Velika bela čaplja, ožarjena kot rajska ptica, zakroži nad jezerom in se spusti v krošnjo visoke jelše. Nocoj bo prenočila v njenem zavetju. Običajnejša siva sorodnica negibno čepi na štoru, ki moli iz vode, in preži na primeren plen. Rakar le še nekajkrat zacvrči v vrbovju, nato utihne.

FOTOGRAFIJI: HRVOJE OREŠANIĆ/ARHIV INŠTITUTA LUTRA

Pod lesenim mostičem se previdno oglasi zeleni žabec, nekaj metrov dlje mu odgovori drugi, nato tretji … V naslednjih trenutkih svatovsko pesem zvonko povzame ves žabji zbor. Prijetna, a glasna družba.

Prihaja tisti poseben, lovcem dobro znan, nekoliko srhljiv večerni čas, ko od napetega pričakovanja in pojemajoče svetlobe oživijo sence; plazijo se iz vsakega grma, iz vsake meglice. »Bo prišla, ne

FOTOGRAFIJA: MARJANA HÖNIGSFELD ADAMIČ

bo prišla, bo prišla, ne bo prišla.« zdaj izštevam kot Ceferin, ki čaka Zvezdico Zaspanko. Toda lučke, ki bi s sojem privabljala toliko želeno gostjo, ne smem prižgati. Popolnoma tiho in negibno se stiskam v zavetje grma ob mostu in upam, da me njena ostra čutila ne bodo zaznala … To pomlad je že deveta noč, ko prezebam in vztrajam. Koliko bo še potrebnih, da jo bom dočakala?

FOTOGRAFIJA: MARJANA HÖNIGSFELD ADAMIČ

Vidrini iztrebki imajo močan vonj po ribah.

Na močvirnem rtu, kjer se trstičje pogreza proti jezeru, zašumi. Otrpnem, srce divje razbija. Zaznam skoraj neslišen zdrs v vodo. Nobenega pljuska, nič čofotanja. V soju mesečine se komaj meter od grma, pod katerem tičim, poblisnejo valovi, ki se širijo po vodni gladini kot pred ladijskim premcem. Za hip zagledam plosko glavo, ki drsi proti toku – in že je ni več. Ko luna spet nakloni nekaj blede svetlobe, je na gladini le še vrsta izdajalskih mehurčkov.

Je bil le privid? Čez minuto se za košato vrbo na obrežju zasliši pokanje kosti in glasno mlaskanje.

Vidra je z ostrimi zverskimi derači zajetnemu krapu strla lobanjo.

V svojem elementu – oblika golega smrčka je značilna za evrazijsko vidro (*Lutra lutra*).

Takšna je vidra. Skrivnostna in previdna, a zvedava, kakor je pač značilno za kune. Spretna in igriva, skoraj breztežna, ko se zvijaje poganja skozi vodo. Neusmiljena in bliskovito hitra, ko zgrabi, kar se je namenila ujeti. Neustrašna in domala nepremagljiva, ko brani mladiče. Čeprav ubira ustaljene obvodne poti, jo dočakajo le najbolj vztrajni. Marsikoga pa preseneti naključno, ko se tega najmanj nadeja. Nič čudnega torej, če se ponekod med ljudstvom pojavlja kot povodni mož, jezerska vila, rusalka, celo Nessie ali podobna lokalna »povodna« legenda.

▸ Ko voda preteče sedem kamnov

Skrivnosten, človeku prikrit način življenja in naravna redkost plenilke, ki je odvisna od razpoložljivosti svojega plena v vodnem okolju, botrujeta naši neve-

Reka Ledava v Avstriji, kmalu pod izvirom, v nespremenjenem okolju – ko teče po ravnicah Prekmurja, je ne spoznamo več ...

dnosti o tej živalski vrsti in njeni razširjenosti. Kaj nam pomeni odgovor na vprašanje, koliko je vider v Sloveniji, ko se pehamo od enega do drugega trgovskega megamarketa in iščemo ravno tisti pralni prašek, ki je v sinočnjem televizijskem oglasu obljubljal čudežno odstranitev vseh madežev s perila?

Odgovor ponuja več kot le premislek o naši današnji odtujenosti od procesov v naravi. Ponuja razmislek o tem, kam odteče voda iz pralnega stroja in ali je na njeni poti do reke »sedem kamenčkov« (čistilna naprava), na katerih se bo zadržala večina okolju škodljivih snovi iz pralnega praška. Ponuja tudi razmislek o tem, koliko pitne vode bo porabil naš stroj, da bo opral pet kilogramov perila, ki smo ga morda oblekli le enkrat? In koliko je takšnih pralnih strojev v sodobnem stanovanjskem bloku, ki spominja na čebelje satje? Koliko jih je v majhni vasi, ki nima ne čistilne naprave ne kanalizacijskega omrežja? Podatek, da je Bukovniško jezero, »biser med goričkimi gozdovi«, ki na svoje energetsko bogate točke privablja na tisoče obiskovalcev, med vsemi vodami na Goričkem najbolj obremenjeno s fosfati, nas torej ne bi smel presenetiti. Prav tako ne podatek, da je Hodoško jezero čez vse mere obremenjeno z nitrati, saj se vode zbirajo s celotnega območja nad jezerom, kjer je največ kmetijskih površin.

Od 26 000 km vodotokov, kolikor so jih namerili v Sloveniji, jih je samo 18 % v povsem naravnem, nespremenjenem stanju Ö; slaba četrtina je utrpela manjše posege, ki niso bistveno spremenili njihove podobe in vodnega režima; vsi ostali vodotoki pa so v večji ali manjši meri predrugačeni z »vodnogospodarskimi posegi«, tudi hidroelektrarnami in spremljajočimi vodnimi zgradbami. In

FOTOGARFIJA: MARJANA HÖNIGSFELD ADAMIČ

Vidrine stopinje nas presenetijo tudi tam, kjer jih ne bi pričakovali.

FOTOGRAFIJA: HRVOJE OREŠANIĆ/ARHIV INŠTITUTA LUTRA

FOTOGRAFIJA: HRVOJE OREŠANIČ/ARHIV INŠTITUTA LUTRA

tu smo spet pri nesrečnem pralnem stroju, ki poleg vode zahteva tudi električno energijo. Če smo pripravljeni odšteti več denarja, bomo kupili energetsko varčnega, ceneni pa porabijo več dragocene energije. Narobe svet.

▸ Suhe brežine za varno prečkanje

Vidrin naravni življenjski prostor so vse nižinske, počasi tekoče rečice in potoki z bogato obrežno zarastjo, med katero ne manjka starih dreves s previsnimi krošnjami in razvejanimi koreninami nad obrežjem. Takšne vode so bogate z raznovrstnim življenjskim prostorom, ki ga naseljujejo prav tako različne živalske vrste. Tu je plenilki miza bogato pogrnjena; izbira lahko med različnimi vrstami rib, raki, piškurji, dvoživkami, školjkami, ne uide tudi kakšna mlada raca ali ponirek, pa rovka, miš ali drug manjši sesalec; tudi kakšne večje žuželke, npr. hrošča kozaka, zgrabi mimogrede.

Vidra je oportunist – ujame, kar je najlažje, najbližje, kar se najmanj upira in kar je letnemu času najprimerneje.

Njen glavni plen pa so vendarle ribe, dober kilogram na dan. Za hitro gibanje v hladni vodi potrebuje precej energije, ribe in drugi vodni organizmi pa sodijo bolj med postne jedi …

Šele novejša raziskovanja so pokazala, kako pomembne so za vidro stoječe vode, tudi če so umetne zajezitve ali ribniki, pa tudi različna mokrišča. To so habitatni vozli, ki bogatijo njen jedilnik in imajo pomembno vlogo predvsem v kritičnih razmerah, ko vode primanjkuje ali ko samica z mladiči potrebuje večje količine hrane. Vidra do njih najde pot, tudi če le-ta vodi skozi cev, čez cesto ali dvorišče. Nevarne pa so predvsem obvodne poti pod mostovi brez ustreznih suhih brežin, police ali vsaj zloženih skal, kjer bi se vidra lahko »podpisala« z iztrebkom, pomešanim z markacijskim izločkom. Zato jo ubere čez cesto in ob gostem, hitrem prometu pogosto nima sreče. Smrt pod avtomobilskimi kolesi je v zadnjih letih najpogostejši vzrok umrljivosti vider, tako v Evropi kot pri nas.

Lov na vidro sega stoletja, celo tisočletja nazaj. Dvorna *Knjiga o lovu* (Livre de la Chasse) grofa Gastona Phébusa iz 14. stoletja je dolgo veljala za »lovski katekizem«. V poglavju »Kako lovimo in ubijemo vidro« svetuje, da pošljemo štiri hlapce vzdolž reke: dva na levi in dva na desni breg, po eden naj išče v smeri toka in po eden proti toku. Če je v revirju vidra, je zagotovo pustila za sabo iztrebke ali sledi v pesku ali blatu. Ko jih najdejo, iskanje nadaljujejo psi. Metoda presenetljivo spominja na današnjo standardno evropsko metodo, seveda samo do psov …

Dolgi in močni brki (vibrise) pomagajo vidri pri lovu v kalni vodi. Tudi vidi dobro pod vodo, ušesa pa pod njo zatisne.

▸ Od pasti do krožnika

Žalostno dejstvo je, da je k poznavanju vidrinega načina življenja največ prispeval lov. Veljala je namreč za postno jed, saj jo je mokronoški župnik, »*pacano v sedmih različnih kvašah*«, cenil bolj kot vsako drugo meso. Do poznega srednjega veka je bilo vidrino meso poleg bobrovega, rib, školjk in rakov naprodaj na trgu. Kuharske recepte za pripravo vidrinega mesa najdemo še v novejših izdajah kuharske knjige Felicite Kalinšek z letnico, ko je bila vidra že desetletje zavarovana.

Toda vidrino meso ni bil najpomembnejši cilj lova.

V srednjem veku je večina dvorov v srednji Evropi plačevala posebnega nameščenca, ki je skrbel le za lov na vidre!

Glavni motiv je bil seveda kakovostno, nadvse cenjeno krzno, ponekod statusni simbol vladarjev in plemstva. Karel Veliki je npr. nosil do tal segajoč plašč iz vidrovine. V 1. letniku Lovca (1910) lahko preberemo, da se iz »*vidrinega kožuha lahko napravljajo razni ovratniki za dame, ki stanejo po 100 K in še več, dalje razne kape, našitki z suknje, rokavice itd., iz sicer neporabljive volne pa razni čopiči za slikarje.*« V sezoni 1953/54 je Lovska zadruga v Ljubljani odkupovala vidrine kože po 4000 din (volka po 1000 in kune po 6000 do 7000), štiri leta pozneje so bile več kot dvakrat dražje.

Lovsko strast je še podžigala domnevna velikanska »škoda«, ki jo je vidra povzročala bodisi v ribnikih ali ribogojnicah, bodisi v naravnih vodah, ki so si jih prilaščali ribiči. Lov na vidro so cenili tudi kot razburljiv šport, kjer niso izbirali sredstev. Zalezovali so jo v vsakem dnevnem in letnem času, na kopnem in v vodi, ji nastavljali raznovrstne pasti, zanke in mreže, zastrupljene vabe, jo nabadali na osti in streljali. Ribiči in lovci so razvili pravo orožarno pasti, od železnih stopalk do pletenih »svežnjakov« oz. »škržakov«, kakor so jih pač lokalno poimenovali. V Angliji so lov s posebno pasmo psov, vidrarji, prepovedali šele leta 1978!

IZ KNJIGE *DAS HÖFISCHE JAGDBUCH DES GASTON PHÉBUS*, AKADEMISCHE DRUCK- UND VERLAGSANSTALT, GRAZ, AUSTRIA

▸ Ambasador ohranjanja voda

Vidra je nadvse uspešna živalska vrsta, ki je preživela tisočletni pokol in kljubovala različnim lovnim iznajdbam.

Kljub prepričanju, ki je vladalo v začetni evforiji evropskih naravovarstvenih prizadevanj, da v reguliranih in osiromašenih vodotokih ne preživi, se je izkazala za mnogo bolj prilagodljivo.

Toda bližina človeške civilizacije prinaša nove nevarnosti v obliki obremenitev voda z različnimi strupenimi, nerazgradljivimi, kancerogenimi in drugače škodljivimi snovmi, ki se kopičijo po prehranskem spletu navzgor. Volk lisico, lisica mačko, mačka miško, miš pšeničko … Vidra je nemalokrat zadnja. V njenih organih pa koncentracija škodljivih snovi lahko povzroči trajne spremembe, zastrupitve, neplodnost … Ali nismo tega že nekje slišali?

V Evropi se vidra vrača. Spremljanja njenih populacij v različnih državah kažejo, da naseljuje nekdanje habitate hitreje, kot smo pričakovali, če le poskrbimo za izboljšanje razmer v vodnem okolju. Vrača se s prikupnim obrazom karizmatične evropske vrste in nam pripoveduje zgodbo o ohranjenih rekah, čistih potokih, v katerih živijo zdrave ribe, žabe, raki, in školjke. Pripoveduje zgodbo o evropskem ekološkem omrežju Natura 2000, s katerim si kupujemo odpustke za pretekle grehe, o dobrem stanju voda, ki smo ga že kdaj zapravili in ga moramo po evropski okvirni vodni smernici obnoviti do leta 2015. Bomo končno prisluhnili povodnemu možu?

FOTOGARFIJA: MARJANA HÖNIGSFELD ADAMIČ

Še ohranjena divjina ob spodnji Dravi – ena redkih pri nas. Vidra je tu vsakdanji sprehajalec. Eno takšnih območij je tudi Mirna na Dolenjskem – območje, ki je predlagano za omrežje Natura 2000 za vidro.

FOTOGRAFIJA: HRVOJE OMŠANIC/ARHIV INŠTITUTA LUTRA

OSEBNA IZKAZNICA VIDRE

Sistematika:
red zveri (*Carnivora*)
družina kune (*Mustelidae*)
poddružina vidre (*Lutrinae*)
vrsta evrazijska vidra (*Lutra lutra*)

Telesna dolžina:
samec 1,20 m
samica 1,10 m

Telesna teža:
samec 8 do 11 kg
samica 5 do 7 kg

Dolžina brk (vibris):
do 25 cm

Število krempljev:
prednja taca 5
zadnja taca 5

Gostota kožuha:
do 50 000 dlak/cm^2

LIFE III - NATURA

Ohranjanje populacije vidre (Lutra lutra) na Goričkem

Zanimanje za evrazijsko vidro (*Lutra lutra*) je v osemdesetih letih preteklega stoletja začelo naraščati predvsem zato, ker so raziskave pokazale, da je kot plenilec na vrhu prehranjevalne piramide odličen kazalec ohranjenosti vodnih ekosistemov. Iz industrijsko razvitih dežel z visoko življenjsko ravnjo je večinoma že izginila ali pa je postala zelo redka. Uvrstila se je prav na vrh rdečega seznama ogroženih živali v Evropi, postala je simbol evropske konvencije o varstvu živalskih in rastlinskih vrst – Bernske konvencije. Navaja jo tudi Habitatna direktiva, zato je za vrsto potrebno zagotoviti posebne varstvene ukrepe. Eden od teh so tudi posebna varstvena območja, povezana v evropsko ekološko omrežje Natura 2000. Projekti LIFE – NATURA, ki jih razpisuje Evropska komisija, so usmerjeni neposredno v nastajanje ter upravljanje takšnih območij.

Od 1. novembra 2004 do 31. oktobra 2008 na Goričkem poteka LIFE projekt za ohranjanje vidre s podporo Evropske komisije in dveh slovenskih sofinancerjev (Ministrstva za okolje in prostor in Javne agencije RS za železniški promet). Najpomembnejša naloga je ohraniti in izboljšati vidrin življenjski prostor ter njeno varnost.

Ker je vidra krovna vrsta sladkovodnih ekosistemov, pa lahko s svojim značilnim karizmatičnim videzom opravlja pomembno sporočilno vlogo sporočilne pri ohranjanju voda in življenjskega okolja v najširšem pomenu. Za uresničevanje teh nalog bomo zgradili nov eko-center AQUALUTRA v Križevcih na Goričkem.

Kjer živimo v prijateljstvu z vodami,
tam je vidrin obraz najčistejši
in njena krvoločna volja do življenja najžlahtnejša.
O, da bi naše vode
spet postale kraljestvo povodnega moža!

(Iztok Geister)

V projektu LIFE za ohranjanje vidre na Goričkem spremljamo dogajanja v populaciji tudi z avtomatskimi kamerami, povezanimi z infrardečimi senzorji. Letošnjo pomlad se je v fotopast najprej ffujela« celotna družina (samica s tremi mladiči), kasneje pa so mladiči že sami raziskovali okolje.

FOTOGRAFIJA: ARHIV PROJEKTA LIFE